

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена діяльності Греко-католицької церкви у Східній Галичині в міжвоєнний період в умовах включення цього регіону до складу Польської Республіки. На основі класичних методологічних принципів історизму, науковості, об'єктивності, системності автор уводить до наукового обігу архівні матеріали, що уможливають з'ясування головних напрямів соціально-економічної діяльності греко-католицького духовенства Східної Галичини. У статті висновується, що економічна політика Польської Республіки в міжвоєнний період перетворила Східну Галичину на аграрно-сировинний придаток до корінних польських земель. Складне соціально-економічне становище українців Східної Галичини в міжвоєнний період було спровоковане наслідками післявоєнної розрухи та жорсткою окупаційною політикою Польської Республіки. Греко-католицьке духовенство було організатором відновлення парафій і приватних господарств, які були знищені під час Першої світової війни. Маючи на меті впорядкування парафіяльного майна та прибутків, а також підкріплення авторитету духовенства серед населення, керівництво Греко-католицької церкви затвердило норми ведення господарства та документації на парафіях. Священники проводили просвітницькі заходи для населення, під час яких обговорювали питання облаштування побуту, господарства, гігієни, також співпрацювали з товариствами, спілками, кооперативами. Церква й особисто митрополит А. Шептицький надавали фінансову підтримку товариствам і організаціям, завдяки чому поглиблювали позитивні зміни та покращення в соціально-економічному становищі регіону.

Ключові слова: греко-католицьке духовенство, Греко-католицька церква, Східна Галичина, Польська Республіка, священник, парафія, Український комітет допомоги безробітним та вбогим, «Народна лічниця», кооператив.

Julia Hrabets

THE ACTIVITIES OF THE GREEK-CATHOLIC CLERGY IN THE CONTEXT OF THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF EASTERN HALICIA AFTER THE FIRST WORLD WAR

The article is devoted to the activities of the Greek Catholic Church in Eastern Galicia in the interwar period under the conditions of the inclusion of this region in the Polish Republic. Based on the classical methodological principles of historicism, scientificity, objectivity, and systematicity, the author introduces archival materials into scientific circulation, which make it possible to clarify the main directions of socio-economic activity of the Greek-Catholic clergy of Eastern Galicia. The article concludes that the economic policy of the Polish Republic in the interwar period turned Eastern Galicia into an agrarian and raw material appendage to the indigenous Polish lands. The difficult socio-economic situation of Ukrainians in Eastern Galicia in the interwar period was provoked by the consequences of postwar devastation and the harsh occupation policy of the Polish Republic. The Greek Catholic clergy organized the restoration of parishes and private households that had been destroyed during World War I. With the aim of organizing parish property and income, as well as strengthening the authority of the clergy among the population, the GCC leadership approved the norms of housekeeping and documentation in the parishes. The priests held educational events for the population, during which they discussed issues of household arrangement, economy, and hygiene, and also cooperated with societies, unions, and cooperatives. The Church and Metropolitan A. Sheptytsky personally provided financial support to societies and organizations, thus deepening positive changes and improvements in the socio-economic situation of the region.

Key words: Greek Catholic clergy, Greek Catholic Church, Eastern Galicia, Polish Republic, priest, parish, Ukrainian Committee for Relief of Unemployed and Poor, Narodna Lichnitsia, cooperative.

Актуальність дослідження зумовлена сучасним становищем України, яка перебуває у стані війни, що негативно відбивається на всіх сферах життя. Досвід діяльності греко-католицького духовенства в міжвоєнний період можна використати на сучасному етапі для реалізації заходів підтримки соціально-економічного становища як на регіональному, так і на загальнодержавному рівнях.

Ступінь дослідження. За період незалежної України науковці зробили значний внесок

у визначення ролі Греко-католицької церкви (далі – ГКЦ) у процесах соціально-економічного розвитку Східної Галичини. Активно досліджували участь греко-католицького духовенства в цих процесах такі науковці: Б. Баран, Е. Бистрицька, Р. Вепрів, І. Гнип. Визначенню внеску митрополита А. Шептицького в господарський розвиток регіону присвячені роботи Н. Дуди, М. Надраги, С. Васильєва, Л. Цегельського. Низка матеріалів про співпрацю між духовенством і господарськими інституціями

міститься в напрацюваннях І. Зуляка, Ю. Макара, В. Перевезія, Я. Стасіва, В. Терещенка. Проте опрацювання нових архівних матеріалів, спогадів і свідчень дає змогу продовжувати дослідження та роботи нові важливі узагальнення.

Мета статті – зробити аналіз діяльності Греко-католицької церкви в контексті відновлення соціально-економічних процесів у Східній Галичині в міжвоєнний період в умовах включення цього регіону до складу Польської Республіки.

Виклад основного матеріалу. У першій половині ХХ ст. Греко-католицька церква продовжувала відігравати роль не лише духовного, але й національного лідера на теренах Східної Галичини. Наслідками Першої світової війни були значні людські втрати, соціально-економічна розруха, падіння життєвого рівня населення тощо. Міжнародна спільнота визнала включення Східної Галичини до складу Польської Республіки, окупаційна політика якої не сприяла розвитку регіону та не передбачала створення умов соціального захисту для українців. Окремі тези статті були викладені в публікації «Роль греко-католицького парафіяльного духовенства у процесах соціально-економічного розвитку Східної Галичини в міжвоєнний період»¹.

У міжвоєнний період Польська Республіка перебувала у складній економічній ситуації. Частково свої проблеми польський уряд намагався вирішити за допомогою експлуатації людських і матеріальних ресурсів Східної Галичини. Для цього територія держави була поділена на дві економічні зони, як-от: Польща «А» (корінні польські землі) та Польща «Б» (західноукраїнські та західнобілоруські землі). Зі Східної Галичини вивозили нафтоозокеритову сировину та деревину, продукти сільськогосподарської та мінеральної сировини. На території трьох галицьких воєводств – Львівського, Станіславівського, Тернопільського було катастрофічно мало промислових підприємств, спостерігалось аграрне перенаселення². Аграрна криза в регіоні виникла внаслідок втручання польської влади через організацію парцеляції українських земель і проведення «осадництва». Вилучені з рук місцевих землевласників землі керівні органи першочергово передавали польським цивільним і військовим переселенцям³. Така жорстка окупаційна політика призвела до

загострення проблеми бідності серед українського населення, а також спровокувала низку міжнаціональних конфліктів серед українців і поляків.

ГКЦ на чолі з митрополитом Андреем Шептицьким визначили основні напрями роботи для покращення соціально-економічного життя регіону. Серед яких були: встановлення правил ведення парафіяльного господарства та документації для духовенства всіх рівнів, проведення просвітницької роботи для населення щодо питань облаштування побуту, господарства, гігієни, співпраця духовенства з товариствами, спілками, кооперативами. Також священники активно долучалися до заходів підтримки потребуючих верств населення, використовували для цього фінансові активи Церкви, кошти з парафіяльних пожертв, фінансові надходження з добровільних заходів, грошові внески від ієрархів і світських меценатів⁴.

У Шематизмі за 1918 р. знаходимо інформацію про значні майнові руйнування майже в кожному деканаті Тернопільського воєводства. Наприклад, у Козівському деканаті були цілком знищені парафії в с. Бишки та в с. Потік; у Великобірківському деканаті згоріла половина господарств у селах Кальне та Щепанів. Греко-католицьке духовенство за співпраці із сільськими старостами організовувало віруючих до відновлення не лише власних господарств, але й парафіяльних забудов і адміністративних будівель⁵.

Згідно із XVI і XXV статтями Конкордату 1925 р. для духовенства були встановлені обов'язкові правила догляду за парафіяльним господарством і сформульовані принципи ведення церковної документації. Кожен настоятель парафії був зобов'язаний створити детальний опис церковного та парафіяльного майна у трьох примірниках. Якщо декан визнавав опис достовірним, то один примірник залишав собі. Ще один екземпляр опису залишався в настоятеля парафії, а третій надсилали до Єпископського ординаріату. Священник був відповідальним за зберігання церковних документів і за загальний стан майна парафії⁶. Коли священник дотримувався порядку на парафіяльних забудовах і ретельно вів церковну документацію, то в очах віруючих зростали його авторитет і рівень довіри до нього.

Вище церковне керівництво надавало розпорядження та вказівки щодо використання парафіяльного майна. Наприклад, священникам було заборонено на власний розсуд передавати в користування чи продавати землі приватним особам чи установам.

¹ Актуальні проблеми історичної науки та освіти в дослідженнях молодих учених. *Збірник матеріалів I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю*, 19 квітня 2024 р. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 405–410.

² Зуляк І., Макар Ю. Східна Галичина і Західна Волинь: особливості культурно-освітнього і соціально-економічного становища у міжвоєнній Польщі. *Літопис Волині : усеукраїнський науковий часопис*. 2023. Чис. 28. С. 98.

³ Терещенко В. Економічне становище західноукраїнських земель у складі Польщі напередодні Другої світової війни. *Волинь і волинці у Другій світовій війні : збірник наукових праць за матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої подіям Другої світової війни на території Волинської області*. Луцьк, 2012. С. 108.

⁴ Бистрицька Е., Грабець Ю. Становище та діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини у 1914–1939 рр. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2023. № 27. С. 107.

⁵ Забанджала М. До джерел історії парафій Тернопільщини : у 4 т. Т. 1. Тернопіль : Терно-граф, 2019. 696 с.

⁶ Завідування церковним і парохіальним майном. *Перемишльські єпархіальні відомості*. 1926. Ч. IV. С. 88.

Обов'язковою умовою передачі землі в оренду на термін до одного року було укладання офіційного контракту у присутності двох свідків і з дозволу декана. Для оренди на термін 1–3 роки потрібен був договір, дозвіл декана та Єпископського ординаріату. На кожній парафії існувала касова книга, до якої священники записували інформацію про прибутки та витрати. Передача земель в оренду була одним із ключових джерел наповнення парафіяльного бюджету, проте кошти можна було витратити лише на потреби парафії⁷.

На теренах Східної Галичини були парафії зі значними лісовими угіддями. У таких громадах священники створювали комітети з нагляду за лісовим господарством. Експлуатація лісу чи торгівля деревиною були можливі лише з дозволу Єпископського ординаріату. Наприклад, у 1937 р. в «Перемиських єпархіальних відомостях» було розміщено звернення керівництва Церкви до духовенства щодо проведення детального огляду лісової місцевості, а також заповнення опитувальника (створений Комісією охорони природи при Науковому товаристві ім. Шевченка). В опитувальнику священники подавали інформацію про кількість і породи дерев, їхній розмір і стан⁸. Отже, керівництво Церкви організацією священників до належного ведення господарства, догляду за природою й ощадливого ставлення до фінансів намагалося зробити їх прикладом для жителів парафій.

Священники часто ставали для своєї громади основним рушієм в організації належного рівня розвитку всіх сфер життя парафії. Наприклад, о. Михайло Олійник, перебуваючи впродовж 1928–1933 рр. на посаді заступника пароха в с. Слобода Болехівського деканату, відновив парафіяльне господарство та покращив життя громади завдяки створенню об'єднань різного формату. Пізніше був переведений на роботу до парафії в с. Розтічки-Кальне, де власними силами знову відновив парафіяльні забудови та майно⁹.

На початку 1920-х рр. керівництво Церкви, маючи на меті збереження майна населення, а також убезпечення від нещасних випадків, руйнацій, закликало священників до страхування всіх церков і парафіяльних споруд у страховому товаристві «Дністер». Декани та парохі мали проводити просвітницьку роботу серед жителів парафії про важливість страхування власних господарств у цьому ж товаристві¹⁰.

⁷ Бистрицька Е., Грабець Ю. Становище та діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини у 1914–1939 рр. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2023. № 27. С. 107.

⁸ Заборона винищування дерев при церквах і на приходствах. *Перемиські єпархіальні відомості*. 1937. Ч. VII. С. 74–75.

⁹ Літописні записки греко-католицької парохії в Дідушицях великих Болехівського деканату // Центральний державний історичний архів м. Львова (ЦДАЛ). Ф. 408 (Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів). Оп. 1. Спр. 74. 12 арк.

¹⁰ Обезпечення будинків церковних і парохіальних. *Перемиські єпархіальні відомості*. 1921. Ч. I. С. 16–17.

Процес відбудови парафій і окремих господарств у регіоні супроводжувався фактичною відсутністю допомоги з боку держави для українців. Через кризові економічні тенденції була досить високою частка населення, яка страждала через бідність, безробіття, інфекційні хвороби та шкідливі звички¹¹.

Духовенство активно брало участь у процесах боротьби з різними видами залежності, наприклад з алкогольною та тютюновою залежністю¹². Пердусім намагалося поглибити ідею тверезості серед населення через проведення просвітницької роботи в парафіях¹³. Ще одним напрямом роботи була співпраця з товариствами, які пропагували здоровий спосіб життя¹⁴. Одним із таких було антиалкогольне товариство «Відродження», філії та гуртки якого були відкриті в кожному деканаті¹⁵. Представники товариства організовували протиалкогольні курси, лекції, віча, видавали брошури та місячник «Відродження»¹⁶.

У зв'язку зі світовою економічною кризою кінця 1920-х рр. на теренах Східної Галичини збільшилася кількість безробітних і потребуючих людей. Для допомоги таким категоріям населення в кожній єпархії ГКЦ вже на початку 1930-х рр. з ініціативи митрополита А. Шептицького, єпископа Г. Хомишина та Й. Коциловського було створено осередки Українського комітету допомоги безробітним та вбогим (далі – УКД). УКД мав три відділи, які розміщувались у Львові, Станіславові, Перемишлі. Кожен відділ мав свого керівника, який опікувався створенням повітових і парафіяльних осередків. Парафіяльні осередки УКД часто очолювали місцеві священники, які організовували збір пожертв, надавали допомогу місцевим потребуючим, звітували про свою діяльність центральному бюро комітету. УКД передбачав надання допомоги безробітним, голодуючим, сиротам, вдовам, людям похилого віку та з фізичними вадами¹⁷. Отже, осередки комітету ставали центрами, які рятували людей від смерті та давали хоча б базову допомогу для життя.

Митрополит із власних прибутків намагався допомагати всім товариствам, які зверталися до

¹¹ В справі забезпечення церков і парохіальних будинків. *Львівські архієпархіальні відомості*. 1919. № 2. С. 22–23.

¹² Про шкідливість горівки, а головне «самогонки». *Львівські архієпархіальні відомості*. 1932. № 3. С. 25.

¹³ Стасів Я. Роль товариства «Відродження» в русі за тверезість у Галичині в 1920–1930-х роках. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. Вип. 1 (32). С. 37–40.

¹⁴ Стасів Я. Рух тверезості у Східній Галичині в середині XIX – першій третині XX ст. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2012–2013. Вип. 13–14. С. 168–175.

¹⁵ Перевезій В. Служіння Богу і народу: Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. Київ, 2004. 203 с.

¹⁶ Управа Українського протиалкогольного т-ва «Відродження». *Перемиські єпархіальні відомості*. 1930. Ч. IV. С. 63.

¹⁷ Український комітет допомоги безробітним і убогим. *Перемиські єпархіальні відомості*. 1932. Ч. I. С. 3–6.

нього по допомогу. Серед таких були: Товариство домових дозорців та домашньої прислуги «Воля» (м. Львів), Товариство «Будучність» (м. Львів), Товариство українських робітників «Сила» у Львові¹⁸. Належну увагу А. Шептицький приділяв опікунським осередкам, зокрема сиротинцям, які мали велику кількість вихованців і потребували матеріального забезпечення¹⁹. З ініціативи митрополита сиротинці отримували земельні угіддя. Наприклад, сиротинець у Зарваниці отримав 364 морги землі вартістю 750 тис. австрійських (довоєнних) корон, сиротинець у Львові отримав земельну ділянку вартістю 600 тис. австрійських (довоєнних) корон²⁰.

Щоб українці змогли отримувати медичну допомогу, з ініціативи А. Шептицького ще в 1903 р. була створена «Народна лічниця» у Львові. Це була медична установа, яка надавала безкоштовно медичну допомогу, медикаменти та продукти харчування потребуючим. Функціонували такі відділи: внутрішніх хвороб, дитячий, хірургічний, офтальмологічний, отоларингологічний, дерматологічний тощо. Лікарі працювали безкоштовно щодня годину-півтори, проте якщо пацієнт був спроможний, то сплачував благодійний внесок. Саме ці фінансові надходження були основною фінансовою підтримкою для шпиталю аж до початку 1930-х рр. На початку 1920-х рр. на базі її приміщення була створена «Порадня для матерів», де жінки могли отримати фахову юридичну допомогу та консультацію педіатра²¹. Отже, наданням фінансової підтримки товариствам і організаціям митрополит не лише піклувався про окремо взяті групи українців, але загалом зробив вагомий внесок у розвиток регіону.

Незважаючи на офіційний курс польської влади, спрямований на гальмування соціально-економічних процесів, у регіоні було сформовано розгалужену мережу кооперативного руху. Наприклад, у 1921 р. у Східній Галичині діяли приблизно 580 кооперативів, уже в 1928 р. їх кількість зросла до 2 500, а в 1939 р. – 4 000. Митрополит

А. Шептицький надавав підтримку Ревізійному союзу українських кооперативів (далі – РСУК), який був ядром кооперативного руху, а парохі досить часто були очільниками цих осередків. З ініціативи священників відбувалися лекції та свята, під час яких населення отримувало практичні навички для покращення власних господарств. Активно в регіоні діяло товариство «Сільський господар», яке торгувало сільськогосподарською технікою, насінням, добривами, а також організовувало просвітницьку роботу серед селян²². Наприкінці 1920-х рр. головну раду товариства очолив о. Тит Войнаровський, а до її складу увійшли о. С. Онишкевич, о. В. Цебровський, о. О. Лецький і о. Й. Раковський. Значну частину сільських кооперативів і філій товариства «Сільський господар» також очолювали греко-католицькі священники²³.

Висновки. Отже, економічна політика Польської Республіки в міжвоєнний період перетворила Східну Галичину на аграрно-сировинний придаток до корінних польських земель. Складне соціально-економічне становище українців Східної Галичини в міжвоєнний період було спровоковане наслідками післявоєнної розрухи та жорсткою окупаційною політикою Польської Республіки. Греко-католицьке духовенство було організатором відновлення парафій і приватних господарств, які були знищені під час Першої світової війни. Маючи на меті впорядкування парафіяльного майна та прибутків, а також підкріплення авторитету духовенства серед населення, керівництво ГКЦ затвердило норми ведення господарства та документації на парафіях. Священники проводили просвітницькі заходи для населення, під час яких обговорювали питання облаштування побуту, господарства, гігієни, також співпрацювали з товариствами, спілками, кооперативами. Церква й особисто митрополит А. Шептицький надавали фінансову підтримку товариствам і організаціям, завдяки чому поглиблювали позитивні зміни та покращення в соціально-економічному становищі регіону.

¹⁸ Статут торгівельної і ремісничо-промислової спілки «Рідна школа» в Боднарівці, листи українських кооперативів «Будучність», «Зоря» і ін. у Жовкві, Коломиї, Косові до Шептицького А. про діяльність та надання грошової допомоги. Центральний державний історичний архів м. Львова. Ф. 358 («Шептицький Андрей (Роман-Марія-Александр), граф, митрополит Галицький Греко-католицької церкви, архієпископ Львівський, єпископ Кам'янець-Подільський, культурний і церковний діяч, меценат, дійсний член НТШ»). Оп. 1. Спр. 126. 90 арк.

¹⁹ Дуда Н. Митрополит Андрей Шептицький – опікун і вихователь дітей та молоді. *Вісник Закарпатської академії мистецтв*. 2017. № 9. С. 140–144.

²⁰ Цегельський Л. Митрополит Андрій Шептицький: короткий життєпис і огляд його церковно-народної діяльності. Львів: Місіонер, 1995. 79 с.

²¹ Надрага М., Васильєва С. Митрополит Андрей Шептицький і медицина: задуми, проекти та їх реалізація. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2015. № 7. С. 119–134.

²² Баран Б. Роль Греко-католицької церкви у діяльності кооперативів Східної Галичини в 1920–1939 рр. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія «Історичні науки». 2022. Т. 33 (72). № 4. С. 1–5.

²³ Вепрів Р., Гнип І. Греко-католицька церква і організація економічного самозахисту українського населення Східної Галичини у міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія «Історія». Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. Вип. 2. Ч. 1. С. 64–71.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Баран Б. Роль Греко-католицької церкви у діяльності кооперативів Східної Галичини в 1920–1939 рр. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія «Історичні науки». 2022. Т. 33 (72). № 4. С. 1–5.
- Бистрицька Е., Грабець Ю. Становище та діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини у 1914–1939 рр. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2023. № 27. С. 105–116.
- Вепрів Р., Гнип І. Греко-католицька церква і організація економічного самозахисту українського населення Східної Галичини у міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія «Історія». Тернопіль : Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. Вип. 2. Ч. 1. С. 64–71.
- В справі забезпечення церков і парохіальних будинків. *Львівські архієпархіальні відомості*. 1919. № 2. С. 22–23.
- Дуда Н. Митрополит Андрей Шептицький – опікун і вихователь дітей та молоді. *Вісник Закарпатської академії мистецтв*. 2017. № 9. С. 140–144.
- Забанджала М. До джерел історії парафій Тернопільщини : у 4 т. Т. 1. Тернопіль : Терно-граф, 2019. 696 с.
- Заборона винищування дерев при церквах і на приходствах. *Перемиські єпархіальні відомості*. 1937. Ч. VII. С. 74–75.
- Завідування церковним і парохіальним майном. *Перемиські єпархіальні відомості*. 1926. Ч. IV. С. 88.
- Зуляк І., Макар Ю. Східна Галичина і Західна Волинь: особливості культурно-освітнього і соціально-економічного становища у міжвоєнній Польщі. *Літопис Волині : усеукраїнський науковий часопис*. 2023. Чис. 28. С. 95–102.
- Літописні записки греко-католицької парохії в Дідушицях великих Болахівського деканату // Центральний державний історичний архів м. Львова (ЦДІАЛ). Ф. 408 (Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів). Оп. 1. Спр. 74. 12 арк.
- Надрага М., Васильєва С. Митрополит Андрей Шептицький і медицина: задуми, проекти та їх реалізація. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2015. № 7. С. 119–134.
- Обезпечення будинків церковних і парохіальних. *Перемиські єпархіальні відомості*. 1921. Ч. I. С. 16–17.
- Перевезій В. Служіння Богу і народу: Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. Київ, 2004. 203 с.
- Про шкідливість горівки, а головню «самогонки». *Львівські архієпархіальні відомості*. 1932. № 3. С. 25.
- Стасів Я. Роль товариства «Відродження» в русі за тверезість у Галичині в 1920–1930-х рр. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. Вип. 1 (32). С. 37–40.
- Стасів Я. Рух тверезості у Східній Галичині в середині XIX – першій третині XX ст. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2012–2013. Вип. 13–14. С. 168–175.
- Статут торгівельної і ремісничо-промислової спілки «Рідна Школа» в Боднарівці, листи українських кооперативів «Будучність», «Зоря» і ін. у Жовкві, Коломиї, Косові до Шептицького А. про діяльність та надання грошової допомоги. Центральний державний історичний архів м. Львова. Ф. 358 («Шептицький Андрей (Роман-Марія-Александр), граф, митрополит Галицький Греко-католицької церкви, архієпископ Львівський, єпископ Кам'янець-Подільський, культурний і церковний діяч, меценат, дійсний член НТШ»). Оп. 1. Спр. 126. 90 арк.
- Терещенко В. Економічне становище західноукраїнських земель у складі Польщі напередодні Другої світової війни. *Волинь і волинці у Другій світовій війні : збірник наукових праць за матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої подіям Другої світової війни на території Волинської області*. Луцьк, 2012. С. 107–112.
- Український комітет допомоги безробітним і убогим. *Перемиські єпархіальні відомості*. 1932. Ч. I. С. 3–6.
- Управа Українського протиякольного т-ва «Відродження». *Перемиські єпархіальні відомості*. 1930. Ч. IV. С. 63.
- Цегельський Л. Митрополит Андрій Шептицький: короткий життєпис і огляд його церковно-народної діяльності. Львів : Місіонер, 1995. 79 с.

REFERENCES

- Baran, B. The role of the Greek Catholic Church in the activities of cooperatives in Eastern Galicia in 1920–1939. *Scientific notes of V.I. Vernadsky Taurida National University*. Series “Historical Sciences”. 2022. Vol. 33 (72). № 4. P. 1–5.
- Bystrytska, E., Hrabets, Y. Status and Activities of the Greek Catholic Parish Clergy of Eastern Galicia in 1914–1939. *East European Historical Bulletin*. 2023. № 27. P. 105–116.
- Vepriv, R., Gnyp, I. The Greek Catholic Church and the Organization of Economic Self-Defense of the Ukrainian Population of Eastern Galicia in the Interwar Period. *Scientific Notes of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University*. Series “History”. Ternopil: TNPU Publishing House, 2013. Issue 2. Part 1. P. 64–71.
- On the provision of churches and parish houses. *Lviv Archdiocesan Bulletin*. 1919. № 2. P. 22–23.

- Duda, N. Metropolitan Andrey Sheptytsky as a guardian and educator of children and youth. *Bulletin of the Transcarpathian Academy of Arts*. 2017. № 9. P. 140–144.
- Zabandzhala, M. To the sources of the history of parishes of Ternopil region (in 4 vols., Vol. 1). Ternopil: Ternograf, 2019. 696 p.
- Prohibition of the destruction of trees in churches and parishes. *Przemysl Eparchial Bulletin*. 1937. Part VII. P. 74–75.
- Management of church and parish property. *Przemysl Eparchial Bulletin*. 1926. Part IV. P. 88.
- Zuliak, I., Makar, Y. Eastern Galicia and Western Volhynia: Peculiarities of Cultural, Educational and Socio-Economic Situation in Interwar Poland. *Chronicle of Volyn. All-Ukrainian scientific journal*. 2023. Issue 28. P. 95–102.
- Chronicle notes of the Greek Catholic parish in Didushytsi velyki of the Bolekhiv Deanery // Central State Historical Archives, Lviv, F. 408 (Greek Catholic Metropolitan Ordinariate, Lviv). Encl. 1. Folder 74. 12 leaves.
- Nadruga, M., Vasileva, S. Metropolitan Andrey Sheptytsky and medicine: ideas, projects and their implementation. *Notes of the V. Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine*. 2015. № 7. P. 119–134.
- Security of church and parish buildings. *Przemysl Eparchial Gazette*. 1921. Part I. Pp. 16–17.
- Serving God and the people: The Ukrainian Greek Catholic Church between the Two World Wars. Kyiv, 2004. 203 p.
- On the dangers of vodka, especially “moonshine”. *Lviv Archdiocesan Bulletin*. 1932. № 3. P. 25.
- Stasiv, J. The role of the “Renaissance” society in the movement for sobriety in Galicia in the 1920s and 1930s. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University*. 2014. Issue 1 (32). P. 37–40.
- Stasiv, Y. The Sobriety Movement in Eastern Galicia in the Middle of the XIX – First Third of the XX Century. *Scientific notebooks of the Faculty of History of Lviv University*. 2012–2013. Issues 13–14. P. 168–175.
- Statute of the trade and crafts union “Ridna Shkola” in Bodnarivka, letters from Ukrainian cooperatives “Buduchnist”, “Zorya” and others in Zhovkva, Kolomyia, Kosiv to A. Sheptytsky about their activities and financial assistance. TSIAL. F. 358 (“Sheptytsky Andrey (Roman-Maria-Alexander), count, Metropolitan of Galician Greek Catholic Church, Archbishop of Lviv, Bishop of Kamyanets-Podilskyi, cultural and church figure, philanthropist, full member of the Scientific Society”). Encl. 1. Folder 126. 90 p.
- Tereshchenko, V. Economic situation of the Western Ukrainian lands within Poland on the eve of the Second World War. *Volyn and Volynians in the Second World War: a collection of scientific papers based on the materials of the First International Scientific and Practical Conference devoted to the events of the Second World War in the Volyn region*. Lutsk, 2012. P. 107–112.
- Ukrainian Committee for Assistance to the Unemployed and the Poor. *Przemysl Eparchial News*. 1932. Part I. Pp. 3–6.
- Board of the Ukrainian Anti-Alcohol Society “Revival”. *Przemysl Eparchial News*. 1930. Part IV. P. 63.
- Tsehelsky, L. Metropolitan Andrey Sheptytsky: a brief biography and overview of his church and national activities. Lviv: Missionary, 1995. 79 p.